

AGENDA

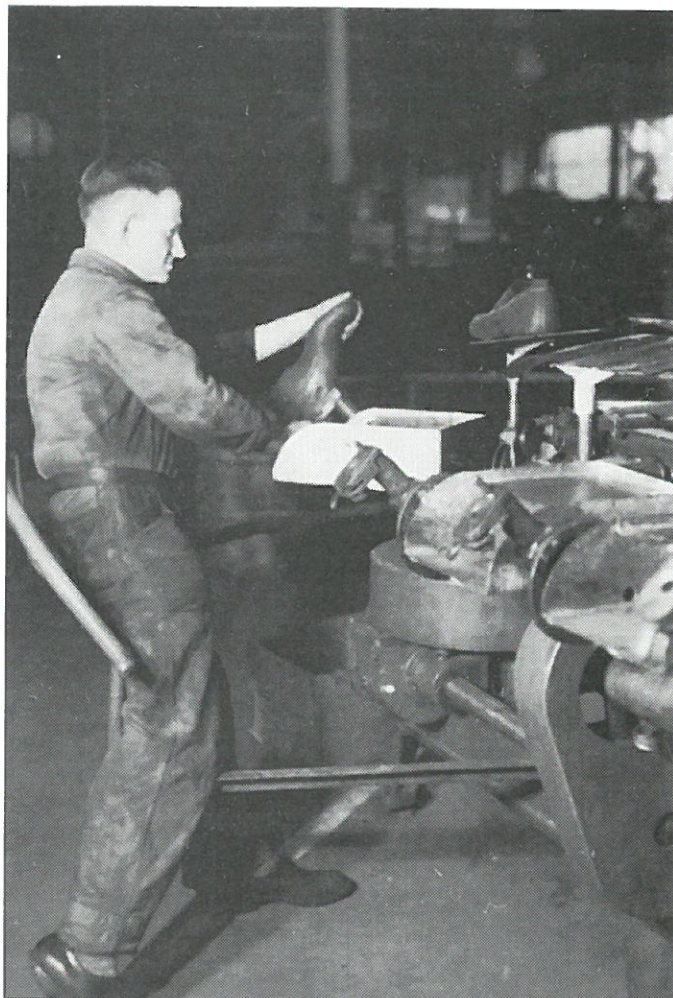
1. Naarden: tentoonstelling „Bata. Een Tsjechische schoenfabriek in Nederland”.

In het Comenius-museum in Naarden is tot en met 20 september een overzichtstentoonstelling te bezichtigen over de geschiedenis van het Bata-concern en de Batafabriek in Best. Bata is nog steeds een begrip in Nederland, hoewel de Batawinkels nu allemaal zijn opgeheven. De grondlegger van wat later een wereldconcern zou worden, was de Tsjech Thomas Bat'a. Hij bouwde vanaf het begin van deze eeuw in het Tsjechische Zlin een voor die tijd zeer modern schoenenimperium op. Een goede, betrouwbare schoen voor de gewone man was het uitgangspunt voor Bat'a. Vanaf de jaren '20 waren de Bata-schoenen ook in Nederland te koop. Steeds meer winkels werden geopend en in 1933 werd, vanwege de duurder geworden import van schoenen vanuit Tsjecho-Slowakije, in het Brabantse Best een Batafabriek gebouwd.

Deze vestigingsplaats werd gekozen vanwege de aanwezigheid van goedkope arbeidskrachten en een gunstige ligging aan het Wilhelminakanaal en de spoorlijn Den Bosch-Eindhoven. De architectuur van de fabriek in een stijl, verwant aan de Nieuwe-zakelijkheid was identiek aan die van Batafabrieken elders in de wereld. Naast de fabriek bouwde Bata een fabrieksdorp voor de werknemers. Dit Nederlandse Batadorp is een kopie van vergelijkbare dorpen in Zlin, India en Kongo (Bataville). Bata als werkgever was sociaal, maar ook paternalistisch, vooral aan hygiëne werden strenge eisen gesteld.

Daarnaast was er voor de werknemers onder meer de Bata-voetbalclub, de Bata-harmonie, de Thomas Bata lagere school... Niet voor niets spreken oud-werknemers nog steeds over de „Bata-familie”. Na de oorlog ging het goed met Bata Nederland, het winkelbedrijf breidde zich enorm uit en de fabriek maakte winst. Maar de loonexplosie in de jaren '60 maakte het steeds moeilijker voor de arbeidsintensieve schoenenindustrie in Nederland om nog rendabel te produceren. De Batawinkels sluiten om diverse redenen in 1992. De tentoonstelling vertelt het unieke verhaal van de wereldwijde Bata-onderneming, van de fabriek in Best en de Nederlandse detailhandel. Over Bata-dorp, de Bata-voetbalclub, Tsjechische directeuren, Bata-winkels, Bata-architectuur, oud-werknemers en, natuurlijk, Bata-schoenen.

Naarden, Comenius-museum, Kloosterstraat 33, 1411 RS Naarden, tel. 035-6943045. Geopend: di-za 10.00-17.00 uur, zo 12.00-17.00 uur.

Best: Schoenfabricage Batafabriek.

2. Rotterdam: Maritiem Museum Prins Hendrik.

In het Maritiem Museum in Rotterdam is onlangs een semipermanente tentoonstelling ingericht onder de noemer „Stoom”.

Op deze expositie is een groot aantal werkende stoommachines te bezichtigen. Een hiervan brengt de verroeste machinekamer van de „Concordia-5” tot leven: een pakketboot van de Arnhemse Stoomsleephelling Maatschappij. Ook de geschiedenis van deze werf wordt uitvoerig belicht. Ze dient als voorbeeld voor de door de stoommachine veranderde scheepsbouw.

Maritiem Museum Prins Hendrik, Buitensmuseum. Leuvehaven 50-72, Rotterdam tel. 010-4048072.

3. Olst: tentoonstelling vleesverwerkingsindustrie.

In de expositieruimte van de Historische Vereniging „Het Olster Erfgoed” aan de Veerweg 4 is tot en met de maand september een tentoonstelling te bezichtigen gewijd aan de geschiedenis van de vleesverwerkingsfabrieken Olba en Zendijk. De tentoonstelling geeft een uitvoerig beeld van 150 jaar conserveringsindustrie in Olst. De vleeswaren- en conservenfabriek Olba kent de langste historie: van 1832 tot 1979. Zendijk werd geopend in 1835 en sloot de poorten in 1974. Als herinnering staat in Olst nog de gerestoreerde fabrieksschoorsteen van de Fa. Olba.

De tentoonstelling biedt een overzicht van historische foto's, krantenknipsels, oude voorwerpen uit beide fabrieken en reclamemateriaal.

Gelijktijdig met de tentoonstelling verscheen een publicatie over de geschiedenis van de vleesverwerkende industrie. De tentoonstelling is te bezichtigen op elke eerste zaterdag en zondag van de maand, van 14.00 tot 17.00 uur.

4. Arnhem: Openluchtmuseum: bijzondere bussen van de Stichting Veteraan Autobussen (SVA).

Naar aanleiding van het 30-jarig bestaan van de SVA zijn de meest bijzondere bussen van deze stichting op zaterdag 19 en zondag 20 september te bezichtigen in het Openluchtmuseum in Arnhem.

Het is ook mogelijk op deze dagen een ritje te maken in de prachtig gerestaureerde bussen.

De SVA beschikt momenteel over ruim 50 autobussen. Ook de oudste bus van de collectie, de Magirus stadsbus uit Amsterdam (1925), is op 20 september in Arnhem te bewonderen. Ook de Crossley, de Bedfordbus met neus, en de karakteristieke DAF uit 1955 met blinkend chromen grill ontbreken niet.

Openluchtmuseum Arnhem, Schelmseweg 89, Arnhem.

NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

1. Stichting „Lichthof”, Eindhoven

April jl. is in Eindhoven een nieuwe stichting opgericht onder de naam „Lichthof”, die zich wil richten op het industrieel erfgoed in de regio Eindhoven. De naam van de stichting refereert aan de vroegere binnenruimte van het hoofdgebouw van Philips aan de Emmasingel, beter bekend als „de bruine heer”. De architect Dirk Roosenburg gebruikte de term „Lichthof” voor de grote centrale hal met galerijen en het grote glazen dak. De stichting „Lichthof”, voortgekomen uit het jaar van het industrieel erfgoed 1996 wil zich in eerste instantie gaan bezighouden met de plannen voor een herbestemming van dit voormalige bedrijfsgebouw. Verder wil de stichting het industriële erfgoed in Eindhoven en directe omgeving gaan inventariseren en bij een breed publiek de belangstelling voor industrieel erfgoed stimuleren.

Voor meer informatie: Stichting „Lichthof”, Mathildelaan 31, 5611 BD Eindhoven.

BERICHTEN

GRONINGEN

Bedum: de gemeente Bedum voelt er weinig voor de gebouwen van de voormalige gasfabriek aan het Boterdiep op de monumentenlijst te plaatsen. De Bedumer gasfabriek is in 1902 gebouwd in opdracht van de gemeente, de gasfabriek leverde steenkoolgas aan Bedum, Onderdendam en Zuidwolde. In 1955 staakte de fabriek de gasproductie en werd het complex aan een bouwbedrijf verkocht. Sinds begin jaren negentig is het complex, bestaande uit een productiegebouw en de directeurswoning, in handen van het energiebedrijf EDON-noord. In 1996 werd binnen de gemeente het behoud van de gasfabriek aan de orde gesteld. Mede op basis van gegevens van het MIP werd toen besloten de fabriek niet op de monumentenlijst te plaatsen, een besluit waarmee de lokale Historische Vereniging Bedum en de politieke partij Gemeentebelangen Bedum het oneens waren. De gemeente oordeelde dat de gasfabriek niet voldoende kwaliteit bezat en dat „elders in den lande betere en gaver voorbeelden van kleinschalige gasfabrieken te vinden waren”. Het Projektbureau Industrieel Erfgoed daarentegen oordeelde dat de Gasfabriek van Bedum een van de fraaiste overgebleven kleinschalige gasfabrieken van Nederland is, mede gezien de fraaie vormgeving in Jugendstilstijl.

Bedum: de „Gele Klap”, een ijzeren ophaalbrug in het centrum van Bedum blijft op de rijksmonumentenlijst staan. Dit ondanks bezwaren van de VVD-fractie in de gemeenteraad, die van mening is dat een monumentenstatus toekomstige plannen om de brug te verbreden zal bemoeilijken.

Rottumeroog: de gemeente Eemsmond, waartoe het eiland Rottumeroog behoort, treft voorbereidingen voor de verplaatsing van de monumentale gietijzeren zeekaap op Rottumeroog. De zeekaap, die enkele jaren geleden geheel is gerenoveerd, wordt steeds meer bedreigd door het oprukkende zeewater. Het eiland Rottumeroog „wandelt” door de invloed van de zeestromingen steeds verder richting Eems en zal ooit geheel verdwijnen. Daarentegen groeit aan de westzijde van Rottumeroog het „nieuwe” eiland Rottumerplaat steeds verder aan. De gemeente Eemsmond overweegt dan ook de 115 jaar oude zeekaap naar Rottumerplaat te verplaatsen. Hoewel ook dit eiland zich langzaam naar het oosten toe verplaatst, verwacht men dat de zeekaap op de nieuwe lokatie nog minstens een eeuw onbedreigd kan blijven voortbestaan.

FRIESLAND

Balk: de gemeente Gaasterland heeft ingestemd met de voordracht van acht gebouwen voor de rijksmonumentenlijst. Tot deze selectie behoren de ijzeren ophaalbrug uit 1923 over de Luts in Balk en een Amerikaanse windmotor in Mirns.

DRENTHE

Kolderveen: de gebouwen van de voormalige coöperatieve zuivelfabriek „de Venen” in Kolderveen zullen binnenkort een nieuwe functie krijgen als artistiek centrum. In de fabriek zal onder meer een architectenbureau wor-

den gevestigd en woon- en werkruimtes voor beeldend kunstenaars. In de bedrijfshal komen een drietal appartementen en een aantal ateliers. Ook een grote expositieruimte zal een plaats krijgen in het complex, alsmede een klein theater. De zuivelfabriek, die ruim honderd jaar oud is, stond al drie jaar leeg. De beeldbepalende schoorsteen naast de fabriek zal behouden blijven.

OVERIJSEL

Enschede: de gemeente Enschede heeft in het kader van de VINEX-regeling een voormalig bedrijfsterrein van zo'n 35 hectare bestemd voor nieuwe woningbouw. Het totale plangebied is gelegen nabij de Enschedese binnenstad en bestaat uit een aantal bedrijfsterreinen waar voorheen textielfabrieken stonden. Tot de grotere bedrijfslocaties behoren de terreinen van de voormalige textielfabrieken Roombeek en Bamshoeve aan de Lasondersingel. De gemeente streeft er naar enkele karakteristieke onderdelen van de oude fabrieksgebouwen te behouden en in te passen in de nieuwbouwplannen.

Voorbeelden hiervan zijn de smederij uit 1896 en de kolensilo van de Bamshoeve. Ook het kantoorgebouw van de Nino-fabriek aan de Voortsweg, twee fabriekswatertoren en drie fabrieksgebouwen aan de Hulsmatweg blijven behouden.

De Enschedese VINEX-plannen zijn ontworpen door de bekende stedenbouwkundige Riek Bakker.

Genemuiden: de Bond Heemschut heeft de „Prinsensluis” nabij Genemuiden voorgedragen bij het ministerie van OCW als rijksmonument. De Prinsensluis is in 1826 gebouwd in het Venerietekanaal, grenzend aan het Zwartemeer. De uitwateringssluis is in 1997 geheel gerestaureerd. Met de aanwijzing tot rijksmonument krijgt Genemuiden een derde uniek waterstaatkundig monument, naast de havensluis „het Sas” en het stoomgemaal in Mastenbroek. De gerestaureerde Prinsensluis maakt deel uit van een route langs monumentale en historisch interessante waterstaatswerken langs de voormalige Zuiderzeekust van Overijssel.

Hengelo: de gemeente Hengelo voert onderhandelingen met de Fa. Stork over de aankoop van de voormalige bedrijfswatertoren aan de Lansinksweg. De watertoren van Stork, die buiten gebruik is, werd in 1917 gebouwd. De gemeente beschouwt de watertoren, die op de gemeentelijke monumentenlijst staat, als een belangrijk industrieel monument. De in beton gebouwde watertoren vormt een markant herkenningspunt aan de rand van het uitgestrekte fabrieksterrein van de Fa. Stork. Na de sloop van de nabijgelegen fabriekswatertoren van de Nederlandse Katoen Spinnerij enkele jaren geleden, is de toren van Stork de laatste overgebleven bedrijfswatertoren in het Hengelose stadsbeeld. De gemeente wil de watertoren met nabijgelegen grond aankopen voor de nieuwe huisvesting van de Hengelose brandweer. De watertoren zou door de brandweer gebruikt kunnen worden als droogtoren voor brandslangen en duikerspakken.

Het plan zal doorgaan indien binnen de begroting voor de nieuwbouw van de brandweer een bedrag van een half miljoen kan worden gevonden voor de aankoop en restauratie van de watertoren. Het resterende half miljoen denkt de gemeente te kunnen betrekken uit het fonds Stadsvernieuwing.

Zwolle: de uit 1881 daterende spoorbrug over de Soestwetering in de spoorlijn Zwolle-Almelo wordt mogelijk verplaatst naar de Zwolse wijk Hanzeland. De spoorbrug zou daar een nieuwe functie kunnen krijgen als voetgangersbrug. Naast de oude spoorbrug bouwt NS momenteel een nieuwe betonnen brug. De bestaande brug, een ijzeren brug met vakwerkliggers, voldoet volgens NS niet meer aan de huidige veiligheidsnormen. Hoewel de oude brug niet voorkomt op een monumentenlijst, is NS bereid mee te betalen aan de kosten van een eventuele verplaatsing en aanpassing van de brug op de nieuwe locatie. Ook de gemeente Zwolle is in beginsel bereid een financiële bijdrage te leveren voor de verplaatsing van de brug.

GELDERLAND

Apeldoorn: in het kader van de bescherming van jonge bouwkunst zijn zo'n 130 panden voor rijksbescherming voorgedragen. Een van deze panden is het gebouw van de voormalige coöperatie Welkoop aan de Stationsstraat. Dit karakteristieke gebouw is ontworpen door de bekende Apeldoornse architect C. Wegerif in 1922. Het gebouw heeft typische kenmerken van de Amsterdamse Schoolstijl. Sinds 1992 is het leeg komen te staan en tot een ruïne vervallen, fraaie onderdelen zoals de glas-inloodramen zijn door vandalisme vernield. Het gebouw zal worden gerestaureerd door de Apeldoornse projectontwikkelaar Frank van Berlo. Van Berlo heeft al ervaring opgedaan met de restauratie van het oude hoofdpostkantoor aan de Deventerstraat.

Hengelo: Fabrikswatertoren Stork.

Zederikkanaal. Het boek besteedt overwegend aandacht aan de beschrijving van de diverse typen bruggen over het Merwedekanaal, zoals ophaalbruggen, basculebruggen en draaibruggen. Ook aan een uniek brugtype als de scheepjesbrug van Meerkerk, die onlangs naar het Maritiem Museum Rotterdam is verplaatst, wordt ruime aandacht besteed. Het boek is ruim voorzien van historische foto's en actuele kleurenopnamen, alsmede technische illustraties van brugconstructies. Het boek besluit met een overzicht van alle bruggen die ooit over het Merwedekanaal zijn gebouwd.

Het boek geeft een goed beeld van de geschiedenis van deze waterweg met zijn oeververbindingen, met als kanttekening dat het accent nadrukkelijk op de technische beschrijvingen van de bruggen is komen te liggen. Dit uit zich ook in de gevolgde hoofdstukindeling van het boek, waarbij de bruggen naar type worden beschreven.

3. DANKERS, J.: Twee eeuwen op weg: Van Gend en Loos 1796-1996. Den Haag: SDU Uitgevers, 1996. 168 blz., ill., lit, opg. 29 x 29 cm. ISBN 90-12083486. Prijs: fl. 49,90.

In 1796 begon het transportbedrijf Van Gend en Loos met de eerste geregelde postkoetsverbindingen voor het vervoer van personen, post en goederen. Daarmee is het een van de oudste nog bestaande ondernemingen van ons land. Naar aanleiding van dit jubileum is dit gedenkboek verschenen. In vijf hoofdstukken wordt de historie van het vervoersbedrijf beschreven, afgewisseld met reportages die een beeld geven van de moderne bedrijfsvoering bij Van Gend en Loos vandaag de dag. Het boek is rijk voorzien van prachtig historisch fotomateriaal en moderne kleurenopnamen en is zeer fraai vormgegeven.

4. GOUDEAU, Jeroen: Mercurius hersteld; geschiedenis, restauratie en hergebruik van een provinciaal monument. Haarlem, provincie Noord-Holland, 1997. 144 blz., ill., krtn., lit. opg., bijlage. ISBN 90-5769 002 0. Prijs fl. 28,30. Eind 1997 kwam na jarenlang touwtrekken tussen diverse instanties de restauratie gereed van het voormalige rijstpakhuis Mercurius aan de Zaan in Wormer. De doorbraak voor het behoud van dit unieke pakhuis in Art-Decostijl kwam door het besluit van de provincie Noord-Holland het pakhuis aan te kopen, te restaureren en het een bestemming te geven als provinciaal depot voor archeologische vondsten. Naar aanleiding van de voltooiing van de restauratie bracht de provincie Noord-Holland dit fraai verzorgde boekwerk uit. De auteur, werkzaam bij het bureau monumentenzorg van de provincie, beschrijft achtereenvolgens de geschiedenis van de Zaanse rijstpelleten, de Fa. Lassie waar Mercurius oorspronkelijk deel van uitmaakte en de ontstaansgeschiedenis van de bouw van het rijstpakhuis, dat in 1920 werd ontworpen door architect Mart Stam. Ook aan het leven en werk van deze architect wordt een hoofdstuk gewijd, waarin de auteur ook ingaat op vergelijkbare ontwerpen voor industriële doeleinden in de Zaanstreek, zoals de cacao-fabriek van de Fa. Pette in Wormer.

De laatste twee hoofdstukken beschrijven het restauratieproces en de herinrichting van het complex tot in detail. „Mercurius hersteld” is een publicatie die recht doet aan het unieke karakter van dit rijstpakhuis, dat niet alleen van belang is als industrieel monument, maar ook als mijlpaal in de Nederlandse architectuurgeschiedenis.

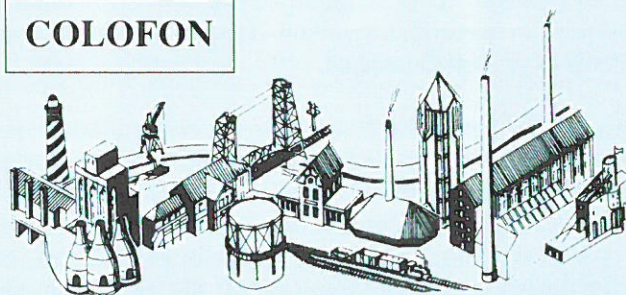
5. WIJ leveren kracht; 50 jaar dieselindustrie in Zwolle. Zwolle, Wartsila NSD Nederland BV, 1998. 64 blz., ill. Verkrijgbaar bij Fa. Wartsila NSD, Postbus 10608, 8000 GB Zwolle. Geen ISBN nr., beperkte oplage. Prijs fl. 35,-. De machinefabriek Stork begon in 1947 met de productie van kleine dieselmotoren in het gebouw van de Centrale Werkplaatsen van de NS in Zwolle. Naar aanleiding van het 50-jarig jubileum is dit boekwerkje uitgegeven (in eigen beheer). In vijftig jaar tijd is Stork dieselmotoren uitgegroeid tot een groot bedrijf met meer dan 600 werknemers. Het bedrijf fuseerde in de jaren '70 met Werkspoor en in 1989 met de Finse scheepsbouwmaatschappij Wartsila. In de loop der jaren produceerde het bedrijf dieselmotoren voor spoorlocomotieven, elektrische gemalen en schepen.

In vijf hoofdstukken wordt in beknopte vorm een overzicht gegeven van de bedrijfsgeschiedenis van Wartsila NSD, afgewisseld met interviews met oud-werknemers.

6. BAARS, Freek en Tony Lindijer: Nette meisjes gevraagd. Kousenfabrieken Hin 1905-1969. Haarlem, Schyt & Co., 1998. ISBN: ? Prijs: f 35,-.

Deze uitgave beschrijft de geschiedenis van de Haarlemse kousenfabriek Hin, vanaf de oprichting in 1905 tot de sluiting van de fabriek in 1969. De titel van het boek refereert aan het grote aantal vrouwen dat bij Hin werkzaam was. In 1905 begonnen als groothandel in schoenen en kousen, groeide het bedrijf uit tot de eerste Nederlandse kousenindustrie tijdens de Eerste Wereldoorlog, omdat import van kousen toen niet mogelijk was. In het interbellum werden vele miljoenen kousen per jaar geproduceerd. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de massaproductie op gang, uit de Oostbloklanden werden goedkope kousen geïmporteerd en in de jaren '60 begon de neergang van Hin. In 1969 kwam het einde toen het bedrijf aan Danlon in Emmen werd verkocht.

COLOFON

Industria

Nieuwsbrief van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties.

De nieuwsbrief verschijnt ± vijfmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller).
Kopij voor Industria 1998 no. 4 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 26 aug. 1998. Secretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 27,50 voor de jaargang 1998 op Postbankrekeningnr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

UTRECHT

Utrecht: de Utrechtse wethouder J. van Zanen heeft onlangs een gerestaureerde reclameschildering onthuld op de gevel van het pand Herenstraat 33. Kunstenaar Cornelis Jetses, bekend van de Ot-en-Sienkinderboeken, maakte de schildering rond 1930. De muurschildering aan de Herenstraat werd aangebracht in opdracht van de voormalige verffabrikant Stel. In de loop der jaren was de afbeelding sterk vervaagd en dreigde zij geheel te verdwijnen. Beeldend kunstenaar Jos Peeters, die al veel muurreclames in Utrecht heeft hersteld, heeft de afbeeldingen op nieuwe panelen aangebracht, daaronder zijn de restanten van het origineel bewaard gebleven. De dienst Stadsbeheer van Utrecht wil in 1999 een brochure uitgeven met een overzicht van de tot nu toe gerestaureerde reclameschilderingen.

NOORD-HOLLAND

Amsterdam: het stadsdeel Westerpark weigert een sloopvergunning af te geven aan de gemeente Amsterdam voor de grote markthal aan de Jan van Galenstraat. De markthal is volgens het stadsdeel van grote architectonische en historische waarde. De markthal maakt onderdeel uit van het centrale groothandelsmarkt, nu Food Centrum Amsterdam geheten. De eigenaar, de dienst Marktwezen Amsterdam, wil de centrale hal slopen om er een modern gebouw voor in de plaats te zetten. Zonder nieuwbouw zou een rendabele exploitatie niet mogelijk zijn. De bestaande markthal is gebouwd in 1934 naar een ontwerp van architect N. Lansdorp, en is de laatste overgebleven vooroorlogse markthal in Nederland. De gemeente Amsterdam is een procedure begonnen tegen de weigering van het stadsdeel Westerpark een sloopvergunning af te geven. Eerder al zijn onderdelen van het complex, zoals het torentje, het ketelhuis en het koelhuis, gesloopt. Het bureau Monumentenzorg Amsterdam is van mening dat de markthal behouden moet blijven.

Overveen: de stichting Nationaal Park, waarin vertegenwoordigd zijn Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en het waterleidingbedrijf PWN, ontwikkelt een herinrichtingsplan voor het machinegebouw van het pompstation Overveen aan de Zeeweg. Het machinegebouw maakt deel uit van het waterleidingbedrijf Overveen, waarvan de karakteristieke watertoren het onbetwiste hoogtepunt vormt. De watertoren is nog steeds in bedrijf. Voorzitter R. de Wit van het Nationaal Park noemt het machinegebouw „een uniek industrieel monument”, dat in de huidige staat bewaard moet blijven. Het machinegebouw zal in de visie van Nationaal Park een nieuwe functie als bezoekerscentrum krijgen. Het historische gebouw is ontworpen door de bekende watertorenarchitect Schotel en dateert van 1900. Hoewel de oude stoommachines al jaren geleden uit het gebouw zijn verwijderd, is het interieur nog vrijwel geheel in de oorspronkelijke staat met glas-in-loodramen, betimmeringen en terracottametselwerk. Ook het exterieur van het machinegebouw met zijn karakteristieke rondboogramen verkeert nog vrijwel in de oorspronkelijke staat.

Wormerveer: de gebouwen van de voormalige Cacaofabriek Boon aan de Marktstraat zijn overgenomen door projectontwikkelaar PEHA-groep uit Alkmaar. PEHA

heeft het complex overgenomen van snoepfabrikant Kleene, die de productie wil gaan concentreren in Hoorn: De Fa. Kleene zal het fabriekscapital halverwege 1999 verlaten. De PEHA-groep wil op het fabrieksterrein 34 woningen en 6000 vierkante meter winkelruimte creëren. Wat de consequenties van deze plannen zijn voor het voortbestaan van de monumentale fabriekstoren van Boon, is nog niet duidelijk. Wellicht kunnen er appartementen in gevestigd worden. De cacaofabriek van de Fa. Boon werd in 1921 ontworpen door de architect Stam, die eveneens het onlangs gerenoveerde complex van rijstpakhuis Mercurius ontwierp.

Het meest opvallende element binnen het complex is de centraal gelegen betonnen fabriekstoren, met fraaie details in Art-Decostijl.

ZUID-HOLLAND

Zederik: in het kader van de bescherming van jongere bouwkunst zijn in de gemeente Zederik acht objecten voor rijksbescherming voorgedragen. Tot deze acht behoren twee industriële objecten: een trafohuisje uit 1922 aan de Lekdijk bij Ameide en de watertoren van Meerkerk uit 1935, een betonnen toren van 60 meter hoog.

ZEELAND

Domburg: de watertoren van Domburg zal mogelijk een nieuwe bestemming als museum/uitkijktoren krijgen. Uit een onlangs gepubliceerd rapport van Hoef Management Consultancy te Middelburg blijkt dat de uit 1933 daterende watertoren uitstekend aan te passen is voor deze nieuwe functie. Op de begane grond van de toren is ruimte voor een winkeltje, een restaurant en een infobalie. Op de nog aan te brengen etages kunnen diverse presentaties worden verzorgd over natuur- en landschapsbeheer en over de geschiedenis van Domburg. Voor de nieuwe bestemming zal de watertoren ingrijpend moeten worden verbouwd. Er moeten nieuwe verdiepingvloeren worden aangebracht en de trap en het dak moeten worden opgeknapt. In totaal worden de kosten geraamd op ca. een half miljoen.

NOORD-BRABANT

Eindhoven: op 26 mei jl. is het gebouwencomplex „De Witte Dame” officieel door minister Ritzen in gebruik gesteld. In drie jaar tijd is de voormalige gloeilampenfabriek van Philips aan de Emmasingel, bij Eindhovenaren bekend als „de Witte Dame”, getransformeerd in een modern centrum van kunst, design en technologie. De Witte Dame biedt nu onderdak aan diverse bedrijven en instellingen op het gebied van kunst, cultuur en design, zoals Philips Design, het Europese Designcentre en de Design Academy, en de nieuwe centrale openbare bibliotheek.

Het immense gebouwencomplex van de voormalige Philipsfabriek, eind jaren twintig ontworpen door Dirk Roosenburg in de stijl van de nieuwe zakelijkheid, zou in eerste instantie gesloopt worden. Een initiatief van beeldend kunstenaar Bert Hermens voorkwam dit. Met steun van Philips-topmensen als Wisse Dekker kreeg Hermens bijval voor zijn plannen om in De Witte Dame een Centrum voor Design te vestigen. Ook de gemeente ging achter de plannen staan en trok architect Bert Dirrix aan om de fabriek te renoveren. Om het complex voor de

nieuwe gebruikers geschikt te maken, is alleen de betonnen hoofdconstructie intact gelaten, al het andere in het interieur is rigoreus gesloopt, waarna de nieuwe gebruikers de ruimten naar eigen ontwerp en inzicht konden inrichten. Meest opvallende element in het interieur is het centraal gelegen Lichtplein, een openluchttheater met allerlei geavanceerde lichteffecten. De verbouwing van de Witte Dame heeft in totaal 85 miljoen gekost, waarvan 64 miljoen private financiering en 21 miljoen overheidssubsidies.

Tilburg: de provincie heeft in het kader van het MIP het fabrieksgebouw van de wollenstoffenfabriek AeBe aan de Fatimastraat in Tilburg geselecteerd als jong monument. Binnenkort zal de gemeente een besluit nemen over plaatsing van onderdelen van de Aebefabriek op de rijksmonumentenlijst. De AeBe-fabriek dateert uit 1930. In 1941 werd het complex uitgebreid in dezelfde strakke semi-klassicistische stijl als het oorspronkelijke complex. De AeBe-fabriek ging in 1997 failliet, het complex is nu eigendom van projectontwikkelaar Imex te Den Haag. Volgens de provincie is het fabriekscomplex van belang, omdat de fabriek een goed voorbeeld is van industriële architectuur uit het interbellum. Er zijn bijzondere architectonische details aanwezig en ook de toegepaste staalconstructie in combinatie met voorgefabriceerde bouwonderdelen maken dit complex van cultuurhistorisch belang. Met name de twee fabriekshallen, het ketelhuis en de schoorsteen worden voorgedragen voor rijksbescherming.

LIMBURG

Sittard: na een restauratie van drie jaar is april jl. de Stadbroeker Watermolen aan de Oudeweg 235 officieel geopend door de gouverneur van Limburg. De „Stadbroeker molen” is de laatste overgebleven molen op Sittards grondgebied en is een uniek voorbeeld van een oude watermolen die in de 19e eeuw ingrijpend werd gemechaniseerd met behulp van stoomkracht. De „Stadbroeker molen” werd in 1582 gesticht als olie- en volmolen. In 1840 kocht Pieter Roefs de molen en installeerde al in 1864 een stoommachine in het complex. In 1907 werd het waterrad vervangen door een waterturbine, die meer vermogen had. In de vijftiger jaren raakte de molen buiten bedrijf en verviel de watermolen met de markante vierkante schoorsteen tot een ruïne. Industriel restaurateur Gjus Roebroek kocht de ruïne in 1991. Hij werd de grote inspirator achter de ambitieuze restauratieplannen van de Stadbroekermolen. Na het fiat van de gemeente startte de restauratie in 1993. Momenteel wordt op traditionele wijze weer graan gemalen. In een volgende fase van de restauratie zal de stoommachine en de stoomketel weer terug worden geplaatst, zodat het industriële karakter van de Stadbroekermolen weer in de staat van eind 19e eeuw is teruggebracht. De Stadbroekermolen is tot en met september op dinsdag en donderdag te bezichtigen van 10.00 tot 17.00, op zaterdag en zondag van 11.00 tot 17.00 uur.

Tegelen: het juridische steekspel rondom de monumentale schoorsteen van de voormalige kleiwarenfabriek Canoy-Herfkens in Tegelen is voorlopig afgerond. Begin april kwam de uitspraak van de Raad van State waarin een eerder besluit tot weigering van een sloopvergunning

door de gemeente Tegelen aan de huidige eigenaar van de schoorsteen werd bevestigd.

De stichting Behoud Keramisch Erfgoed Tegelen heeft al sinds de sloop van de omliggende fabrieksgebouwen van de Fa. Canoy-Herfkens gepleit voor behoud van de resterende schoorsteen als „landmark”. Het onderste gedeelte van de schoorsteen is reeds rijksmonument. Het bovenste gedeelte, dat dateert van na de Tweede Wereldoorlog nog niet. De Stichting Keramisch Erfgoed wil de complete schoorsteen voordragen als rijksmonument, zodat de schoorsteen een tastbare herinnering blijft aan de rijke keramiekgeschiedenis van deze streek.

LITERATUURSIGNALERING

1. BUCHEL, Peti en Bert Hogervorst: het kerend tij/the turning tide; de rol van de gebruiker bij de herontwikkeling van havenpanden in Noord-West Europa. Amsterdam: de Appelbloesem Pers, 1997. 215 blz., ill., krtn. lit, opg.. Prijs: fl. 49,50. ISBN 90-70459.15.9

Aan het IJ in het Amsterdamse Havengebied zijn vele oude havengebouwen sinds begin jaren tachtig gekraakt. De geëngageerde gebruikers creëerden een eigen woon/werkomgeving en ontwikkelden kleinschalige economische activiteiten. Deze uitgave vestigt de aandacht op het internationale karakter van de herontwikkeling van havenarchitectuur in Noord-west Europa, geschreven vanuit de optiek van de krakers en actievoerders. Voorbeelden van herbestemming worden besproken in havensteden als Amsterdam, Bristol, Dublin, Liverpool en Kopenhagen. Het boek bevat vele zwart-witfoto's.

2. JONG, H. de en N.G.M. Muyen: Van Gorinchem tot Vianen; bruggen over het Merwedekanaal. Utrecht, Matrijs/Nederlandse Bruggen Stichting, 1998. 112 blz., ill. krtn., lit. opg. ISBN 90-5345123 4. Prijs: fl. 45,=.

In 1998 werd het beheer over het Merwedekanaal tussen Gorkum en Vianen door Rijkswaterstaat overgedragen aan de provincie Zuid-Holland. Dit gegeven, in combinatie met het feit dat alle beweegbare bruggen over het kanaal momenteel worden vervangen, was aanleiding tot het schrijven van dit boek.

De auteurs, beiden lid van de NBS, zijn deskundig op het terrein van bruggenbouw. Het boek beschrijft de geschiedenis van het Merwedekanaal met aansluitend het

Merwedekanaal: draaibrug.